

lunk itt, amelyek csodálatosan megfelelnek szükségleteinek és végtelenül hajlékonyak kezei között. Horváth Sándor nyomában járva azt a Mestert követjük, aki alázatosságánál és nagylelkűségénél fogva ügyel mindenre, semmit nem vet meg, a legkisebb dologra is gondja van, miközben mindenütt csodálkozik a léten, csodálja a lét szépségét, gazdagságát. Nem kíméli sem fájdalmát, sem fáradságát. Tekintete nem fárad, szíve nem feledékeny. A valóság utáni szomja határtalan. Tudja kérdezni a dolgokat saját létük rejtélye felől, hallgatni történetüket és vágyódásaik titkos hangját. Képes tisztázni egyiket a másik után anélkül, hogy elfordítaná tekintetét, ha rútságot vagy valamilyen fájdalmas hiányt talál.¹⁵ Meglátja és meglátatja az emberi személy méltóságát, és magának az embernek, rajta keresztül pedig minden anyagi valóságnak is az Istenre irányulását. Biztos tekintetével és minden emberi képességét, erejét igénybevevő munkájával – rá is áll, amit ő Szent Tamásról mond, hogy tudniillik „az »ezt«-et és az »úgy van«-t csak egész belsejének és összes képességeinek kritikája után mondta ki” – határozottan hirdeti azt a harmóniát, amely a valóság átfogó szemléletéből olvasható ki.

Jegyzetek: 1. Horváth S.: *Örök eszmék és eszmei magvak...* – 2. Horváth S.: *Társadalmi alakulások és a természetjog*, 9. o. –: Horváth S.: *Örök eszmék és eszmei magvak...* 148. o. – 4. I. m. 148. o. – 5. I. m. – 6. Horváth S.: *Aquinói Szent Tamás világnézete*. 215. o. – 7. I. m. 218. o. – 8. I. m. 220. o. – 9. I. m. 27. o. – 10. I. m. 110. o. – 11. Horváth S.: *Örök eszmék és eszmei magvak...* 16. o. – 12. I. m. 17. o. – 13. I. m. – 14. Horváth S.: *Társadalmi alakulások...* 19. o. – 15. V. ö.: Heinz R, Schmitz: *Loption de Boehme*. Revue Thomist, No. 1. 1974. p. 60.

NEMESKÜRTY ISTVÁN

Horváth Sándor áldott emléke

Évek óta tervezem, hogy Horváth Sándorról írjak. Nem megy. Századunk egyik legnagyobb, talán teilhardi méretű (bár nem természettudományos érdeklődésű) teológus. Mégsem veszünk tudomást róla. Egyházi tisztségviselőkkel is beszéltem, akik zavartan elhallgattak, ha rá került a szó. Szigorú teológus professzor volt, kérlelhetetlen feleltető, tomista elvakultságában semmi másra nem tekintő. Így mondták. Alighanem féltek, legalábbis tartottak tőle tanítványai. Én másnak ismertem.

Nem merek teológiai méltatásba fogni. Nem értek a teológiához. Bár azért e tekintetben is tanultam tőle. Hogy például Bornemisza Péter és a tizenhatodik századi magyar lelkész-írók világában eligazodtam: az ő oktatásának is köszönhetőem. Két könyvét – egyiket esküvőnkre kaptam, illetve kaptuk tőle feleségemmel 1949-ben – rendszeresen forgatom: *Krisztus királysága*, 1926. és *Mulier Amicta Sole: Szűz Mária Krisztus fényében*, 1948. Mindkettőt nekünk dedikálta és mikor átadta, magyarázatokkal fűzött hozzájuk.

De ismétlem, hittudományi vonatkozásokról tiszteletlenség lenne szólanom. Nem illik tudós szakértők szavába belekotyogni.

Inkább arról írok, amiről másnak nincs tudomása.

Kamaszkorom óta ismerem Horváth Sándort. Édesapám 1934-ben meghalt, s anyám aggódott, hogy a katonaiskola zord világában elpogányulok. Horváth Sándorra bízott. A szigorú teológus szeretettel és megértéssel foglalkozott a mutáló hangú kamasszal. Nagyokat tudott nevetni. Humora volt. Fanyar iróniával nyilatkozott az élet és a politika akkori eseményeiről. Mikor a teológiai kar folyosóján lévő szobáját elhagyva, hazaindult – mindig a Központi Egyetem Szerb-utcai kapuján lépett ki, soha másutt – a negyvennégyes villamos Apponyi-téri megállójánál a kocsivezető mellé állt. Figyelte és beszélgetett vele (noha ez tilos volt). Mire a Thököly-úti rendházhoz ért, mindent tudott az ország kisémbereknek aznapi nézeteiről. Cselekvő részese volt az 1944-es ellenállási mozgalomnak. Megismertetett néhány tábori lelkésszel, például Kálló Ferenc tábori főesperessel. 1944. március tizenkilencedikén, a Sándor-József napot egyszerre ünnepelve, nálunk vendégeskedett. Aznap a mi katonai főiskolánk adta az udvarlaki őrséget s így az átlagosnál némileg bővebb értesüléseim voltak az eseményekről. Ő pontosan, világosan, szabatosan kifejtette a helyzetet, s hogy mi következik. Kijelentette, hogy csak és egyedül a Szovjetuniónál lehet s szabad tapogatózni a háború befejezése érdekében, mert a nagyhatalmak ebben egyeztek meg. Ezt én addig senkitől sem hallottam. S tényleg, a *Jelenkor*, melynek szerkesztőségi tagjai között ő is szerepel, ezt a nézetet akkor le is közölte. Barátság fűzte Szekfű Gyulához, akivel rendszeresen találkozott és eszmét cserélt. Bátorkodom feltételezni, hogy Horváth Sándor (is) ösztönözte Szekfűt radikálisabb állásfoglalásokra. Nem kedvelte a katonákat és nem örült, hogy én katona vagyok. E téren is sok tanácsot, biztatást, útmutatást, eligazítást kaptam tőle. Dehát ez nem ide tartozik.

Anyám borszéki nyaralójában, 1943 nyarán valósággal viháncolt. Mindenkit felvidített. Fehér haja, fehér kámzsája csak úgy repdesett az erdei fák között. Szamócát vásárolt a favágók feleségeitől, egy faragókedvű pásztortól pedig szobrokat. Bennünket is biztatott: vásároljunk, ez nem csupán jótékonyosság, ezek a faszobrok művészi értéket jelentenek. A földreterített ponyván faragásait áruló székely pásztort (vagy parasztot?) Csorvássy Istvánnak hívták. Ma is megvan favágót ábrázoló szobra, ott áll az egyik könyvszekrényen. Mint hallom, Csorvássy később állami díjjal tüntették ki Romániában.

Örök élményünk marad esküvőnk és kislányunk keresztelője. Úgy tudom, soha senki mást nem esketett és nem keresztelt, csak bennünket (és húgomat).

A Bakáts-téri templom lelkészi kara elhült a döbbenettől, mikor megtudták, hogy Horváth Sándor teológiai professzor fog bennünket esketni. Írásbeli nyilatkozatát kérték, de így sem akartak hinni szemüknek. Sándor bácsi szép, tartalmas beszédet mondott, személyünkhöz szólót. Ezen is csudálkozott mindenki, hogy tud ő így beszélni, nem csak „egyetemi színvonalon” . . . Aztán a keresztelő. Nem lévén gyakorlata, rettentő sokáig tartott a szertartás. Tüzetesen tanulmányozta a szertartáskönyvet, és a plébános „súgott neki”. Kislányom természetesen bömbölt; éhes volt és főleg fázott. Ettől Sándor bácsi véggépp megzavarodott, de aztán minden rendbejött.

Később vidékre került, méltatlan körülmények közé. Élete utolsó éveiben nem láttam.

E pár sorban azt szeretném elmondani, hogy teljes értékű ember volt. Nem félszeg hittudós, nem könyvek közé menekülő, világtól elzárkózó tomista.

Ismerte az irodalmi életet, sokat olvasott. Véleménye volt versekről, regényekről, írókról, sőt filmekről, de ezt megtartotta magának. (A mai Sport mozi, úgy tudom, akkor közvetve a domonkos-rendé volt!)

Első írásaimat hozzá vittem, ő olvasta el zsengeimet. Képzelmék el, még a filmkritikákat is! Egyik filmbírálatomat odaadta elolvasásra Sík Sándornak. Sík

Sándor pedig leközölte a *Vigiliában*. Így lettem íróvá, azaz író-tanonccá. Ezt azért hangsúlyozom, mert a *Vigilia* legszűkebb írói köre sem tudta, nem is képzelte volna, hogy Horváth Sándor érdeklődik az irodalom iránt. Azt hitték, hogy tudományának élő, begubózott teológus, aki csak udvariasságból üldögél néhány napján a *Vigilia* Centrál-kávéházbeli asztalánál. (Mert ő is jegyezte a folyóiratot, többedmagával.) Senki sem sejtette, hogy magában mosolyogva veszi tudomásul a róla kialakult véleményt. Szinte élvezve, hogy elrejtheti belső önmagát. Szerzetes-tulajdonság ez, Szedő Dénesen is megfigyeltem. Mulatott a társaságon, miközben érdeklődve hallgatta a vitákat. Bárkinek tettem említést erről a másik Horváth Sándorról, annyira meglepődött, sőt gyanakodott, hogy örömmel olvastam egyik olasz tanítványának levelét, melybe egy magyarországi tisztelője engedett számomra betekintést. Ez a tanítványa, Lorenzo Vandone, egy idős olasz pap, 1922–1924 között volt tanítványa Rómában. Ilyesmiket ír Horváth Sándorról:

„*Eltréfálkozott az inkább jogászi, semmint metafizikus lelki beállítottságú növendékekkel . . .*” és leírja némelyik tréfáját. Ki nem állhatta a maradiságot, a fafejűséget. Azt is leírja Vandone atya, hogy egy ízben, még fiatal korában figyelmzették: nézetei miatt meggyűlhet a baja az inkvizícióval . . . „*Római professzor korában vitába szállt egy maradi elveket hirdető rendelettel*” – így a levélíró. Ez viszont azt a háborúalatti magatartását igazolja, melyről már említést tettem.

Végső ideje feltámasztani emlékét.

FILA BÉLA

Horváth Sándor létfogalma

Születésének százéves évfordulója irányítja figyelmünket Horváth Sándor személyére, hátrahagyott bölcséleti-teológiai műveire, sajátos spekulatív gondolkodásmódjára. Domonkos szerzetesként külföldi egyetemeken (Graz, Roma, Freiburg) majd a budapesti Pázmény Péter Egyetem Hittudományi Karán tanított. Egészen eredeti, magányos és szinte megközelíthetetlennek tűnő alakja kimagaslik a neotomizmus legújabb képviselői közül. Életművét aligha lehet a megszokott módon osztályozni, és egyszerűen valamelyik irányzatba besorolni. Még a neotomizmuson belül is egyedülálló helye van. Aquinói Szent Tamást nem csupán idézte, értelmezte, hanem korának szellemi légkörében alapvetően újra átgondolta. Tényleg azt tette, amit Szent Tamás tett volna, ha manapság közöttünk élne.

A valóság természetének és végső mibenlétének kérdése egyetlen gondolatként ihlette Horváth Sándort egész életében. Tanulmányunk erre az egyetlen gondolatra próbál rávilágítani. „Szent Tamás írói egyéniségéről” szóló tanulmányában mesterét jellemzi és egyben önmagáról is vall a mesterré vált tanítvány: „Szent Tamás világnézete közepébe egy, a lét (ens) fogalmát teszi. Ebből az archimedesi pontból félelem nélkül nézhet szemébe mindennek: a tülekedő és minden idealizmust kiömlő nyers valóságnak éppúgy, mint a mennyből jövő vakító fénynek. Mindegyiket úgy el tudja helyezni világnézetében, hogy ott ellentmondás nincs. Ebből a nyugvópontjából semmi sem zökkenti ki . . . Szent Tamás a földhöz, az anyaghoz utalta az embert s azt kívánta tőle, hogy a vele való küz-